

Δραματική Ποίηση
Ευριπίδη *Ελένη*

Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΒΙΒΛΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ	Νικόλαος Δεσύπρης , Φιλόλογος, <i>Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης</i> Δημήτριος Παπαγεωργάκης , Φιλόλογος, <i>Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης</i> Χρήστος Ράμμος , Φιλόλογος, Εκπαιδευτικός <i>Β/θμιας Εκπαίδευσης</i> Κωνσταντίνα Τσενέ , Φιλόλογος, <i>Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης</i>
ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ	Κυριακή Γουδέλη , Επίκουρη Καθηγήτρια <i>του Πανεπιστημίου Πατρών</i> Αιμιλία Βλαχογιάννη , Σχολικός Σύμβουλος Αλεξάνδρα Μυλωνά , Φιλόλογος, Εκπαιδευτικός <i>Β/θμιας Εκπαίδευσης</i>
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ	Δέσποινα Μπαλιάμη , Φιλόλογος
ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ	Χρυσούλα Βέικου , Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ	Δέσποινα Μωραΐτου , Φιλόλογος, Εκπαιδευτικός <i>Β/θμιας Εκπαίδευσης</i>
ΕΞΩΦΥΛΛΟ	<i>Θεατρική μάσκα (αφίσα του Εθνικού Θεάτρου, Επιδαύρια 1982)</i>
ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ	ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Στη συγγραφή του πρώτου μέρους (1/3) έλαβε μέρος και ο Βασίλειος Τσάφος, Πάρεδρος ε.θ. του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:
«Αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος
Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ.
Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Πράξη με τίτλο:

«Συγγραφή νέων βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Αντώνιος Σ. Μπομπέσης
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Αναπληρωτές Επιστημονικοί Υπεύθυνοι Έργου
Γεώργιος Κ. Παληός
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου
Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Νικόλαος Δεσύπρης Δημήτριος Παπαγεωργάκης
Χρήστος Ράμμος Κωνσταντίνα Τσενέ

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Δραματική Ποίηση
Ευριπίδη *Ελένη*

Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΒΙΒΛΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το βιβλίο του μαθητή και το βιβλίο του εκπαιδευτικού συντάχθηκαν με βάση τα Προγράμματα Σπουδών (ΔΕΠΣ & ΑΠΣ) και τις Προδιαγραφές συγγραφής των σχολικών βιβλίων. Ωστόσο ο ιδιαίτερος τρόπος οργάνωσης του βιβλίου του μαθητή απορρέει: α) από την προσωπική ανάγνωση των παραπάνω κειμένων από τη συγγραφική ομάδα και β) από τις ερμηνευτικές παραμέτρους που προέκυψαν κυρίως από τη μελέτη της βιβλιογραφίας στη συγκεκριμένη τραγωδία.

Ι. Η διάρθρωση του βιβλίου του μαθητή

Επιδιώξή μας είναι να βοηθήσουμε τους μαθητές να προσεγγίσουν με τρόπο ελκυστικό και κατάλληλο για την ηλικία τους την *Ελένη* του Ευριπίδη και μέσω αυτής να διαμορφώσουν μια γενική εικόνα για τη δραματική ποίηση. Γι' αυτόν το λόγο φροντίσαμε να αναπλαισιώσουμε τον επιστημονικό λόγο, ώστε να είναι προσληψίμος από τους μαθητές, και να οργανώσουμε το βιβλίο με τέτοιον τρόπο, ώστε να ενθαρρύνει τους μαθητές σε μια ανοικτή, μη δεσμευτική διερεύνηση, και σε μια βιωματική προσέγγιση του συγκεκριμένου δράματος, που θα τους επιτρέψει μια πιο προσωπική εμπλοκή στη διαδικασία. Αυτή θεωρούμε ότι αποτελεί και την ιδιαίτερη πρόταση της συγγραφικής ομάδας τόσο για τη διδακτική οργάνωση του βιβλίου όσο και τη διδακτική προσέγγιση της τραγωδίας.

Ειδικότερα η διάρθρωση του βιβλίου του μαθητή είναι η ακόλουθη:

- Εισαγωγή:** Συντάχθηκε μια σύντομη εισαγωγή για την *Ελένη* του Ευριπίδη, αφού τα σχετικά με τη δραματική ποίηση και τον τραγικό ποιητή οι μαθητές τα προσεγγίζουν μέσα από την *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας*. Η εισαγωγή αυτή δίνει στο μαθητή τις απαραίτητες πληροφορίες με δύο τρόπους:

Κατά πρώτον, μέσα από μια άμεση αφήγηση καλούμε τους μαθητές να μεταφερθούν νοερά στην αρχαία Αθήνα την εποχή που διδάχθηκε η *Ελένη*, ώστε να προσεγγίσουν με βιωματικό τρόπο την ατμόσφαιρα της πόλης. Η αφήγηση, σε συνδυασμό με ένα φανταστικό διάλογο ανάμεσα σε έναν πατέρα και το γιο του, βοηθάει τους μαθητές να συναισθανθούν περισσότερο τα ζητήματα που απασχολούν τους Αθηναίους της εποχής, το ευρύτερο πνευματικό κλίμα και την ιστορική συγκυρία. Στη συνέχεια, με ένα χρονικό άλμα, τους καλούμε να μεταφερθούν στο σήμερα και να παρακολουθήσουν ένα συνομιλικό τους να ετοιμάζεται να παρακολουθήσει μια σύγχρονη παράσταση της *Ελένης*. Έτσι τους προετοιμάζουμε για το «παιχνίδι» που επιχειρείται στο βιβλίο ανάμεσα στην αρχαία και τη σύγχρονη παράσταση, ανάμεσα στο παρελθόν και το παρόν. Επιπλέον, μέσα από ένα «Πρόγραμμα σύγχρονης παράστασης», οι μαθητές πληροφορούνται την υπόθεση του έργου, έρχονται σε μια πρώτη επαφή με ιδιαίτερα προβλήματά του και ενημερώνονται για τις παραστάσεις του στη σύγχρονη Ελλάδα. Όλη αυτή η αφήγηση καταλήγει σε ερωτήματα, τα οποία θα μπορούσε να διατυπώσει ένας σύγχρονος νέος παρακολουθώντας την παράσταση και θα κληθεί να πραγματοποιεί ο μαθητής κατά την προσέγγιση του δράματος.

Παράλληλα, δίνουμε με συνοπτικό τρόπο τις παραπάνω αναγκαίες πληροφορίες (ιστορικό και πνευματικό πλαίσιο του έργου, ο μύθος της Ελένης και της *Ελένης* του Ευριπίδη, η παράσταση της *Ελένης*) με δοκιμακό λόγο. Με αυτό τον τρόπο γίνεται μια πιο συγκεκριμένη, συνοπτική και συστηματική καταγραφή των πληροφοριών αυτών.

- Προοργανωτές:** Πριν από κάθε κατά ποσόν μέρος, σε μια ξεχωριστή σελίδα δίνονται συνοπτικά και με γενικό τρόπο αφενός τα στοιχεία πλοκής και αφετέρου τα θέματα που θα κληθεί να επισημάνει ή να διερευνήσει ο μαθητής κατά την ανάγνωση/μελέτη του κειμένου. Είναι δηλαδή η σελίδα οργανωμένη με τέτοιον τρόπο, ώστε να δίνει μια πρώτη εικόνα του *κατά ποσόν μέρους*, χωρίς ωστόσο να αποκαλύπτει με εμφανή τρόπο την εξέλιξη της δράσης ή να περιορίζει το ερμηνευτικό πεδίο και να κατευθύνει σε συγκεκριμένα ερμηνευτικά πορίσματα.

Πιο συγκεκριμένα:

- Στην κορυφή της σελίδας παρατίθενται δύο φράσεις, μία στη νέα και μία στην αρχαία ελληνική, που λειτουργούν ως τίτλος του *κατά ποσόν μέρους* και επιλέγονται με κριτήρια: α) τη σημασία τους για το έργο, β) την αναγνωσιμότητά τους από τους μαθητές. Η πρόταση της φράσης στην πρωτότυπη μορφή βοηθά τους μαθητές να θυμούνται, σε μια πρώτη φάση, ότι το κείμενο που στη συνέχεια θα διαβάσουν αποτελεί μία από τις πολλές μεταφραστικές εκδοχές του έργου του Ευριπίδη.
- Οι δύο στήλες που ακολουθούν (Πλοκή – Θέματα) οργανώνουν κατά κάποιον τρόπο την ανάγνωση που θα ακολουθήσει. Η *Πλοκή* ενημερώνει τους μαθητές, με τρόπο βέβαια αφαιρετικό και υπαινικτικό, για τους βασικούς σταθμούς της εξέλιξης της δράσης (αφηγηματικές ακολουθίες). Τα *Θέματα* ορίζουν κατά κάποιον τρόπο τους ερμηνευτικούς άξονες, καθώς επισημαίνουν: α) βασικά μοτίβα της συγκεκριμένης τραγωδίας, β) χαρακτηριστικά της ποιητικής τέχνης του Ευριπίδη, γ) στοιχεία του ευριπίδειου κόσμου και δ) γενικά χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου γραμματειακού είδους.

- Η φωτογραφία αισθητοποιεί και δίνει με άμεσο και βιωματικό τρόπο το στοιχείο που κυριαρχεί στην ενόπια, υπενθυμίζοντας τη θεατρική διάσταση του κειμένου.
- Το διάγραμμα που ακολουθεί παρουσιάζει τις σκηνές και τα πρόσωπα, που θα έχουν κάποιο ρόλο στη δράση στο συγκεκριμένο κατά ποσόν μέρος.

Δε δίνεται περιλήψη, γιατί η αποκάλυψη της δραματικής εξέλιξης δε θα επέτρεπε τη διερεύνηση των προσδοκιών των μαθητών. Θα ακύρωνε έτσι μια διαδικασία, η οποία εμπλέκει άμεσα τους μαθητές στο έργο και αποτελεί βασικό άξονα προσέγγισής του.

3. Το κείμενο – οι πλαγιόπλοι και οι ερωτήσεις κατανόησης: Πρώτος μας στόχος είναι η άμεση επικοινωνία με το κείμενο, η παρακολούθηση της δράσης, η κατανόηση της «ιστορίας» του έργου. Προς αυτή την κατεύθυνση λειτουργούν οι πλαγιόπλοι, οι οποίοι δίνουν με πιο συγκεκριμένο από τους προοργανωτές τρόπο τα στάδια της ιστορίας, και οι ερωτήσεις κατανόησης, που επιτρέπουν στο μαθητή να οργανώσει την ανάγνωση, καθώς τον κατευθύνουν στην επισήμανση των παραμέτρων εκείνων που συνθέτουν την πλοκή.

4. Τα υποσελίδια σχόλια έχουν κυρίως λεξιλογικό-σημσιολογικό ή πραγματολογικό χαρακτήρα και δευτερευόντως ερμηνευτικό.

- Με τα λεξιλογικά-σημσιολογικά, που είναι περιορισμένα, δίνεται η σημασία είτε δυσνόητων για τους μαθητές λέξεων (π.χ. δοιάκι), είτε λέξεων και όρων που στο συγκεκριμένο κείμενο χρησιμοποιούνται με διαφορετική από την κρατούσα σημασία τους.
- Με τα πραγματολογικά σχόλια δίνονται συνοπτικά πληροφορίες για συγκεκριμένους μυθικούς ήρωες που αναφέρονται στο κείμενο· για πράγματα και καταστάσεις της αρχαιότητας που παρουσιάζουν ιδιαιτερότητες και χρειάζονται διασάφηση· για κάποιες επιπρόσθετες πληροφορίες, ακόμα και αναλογίες με το σήμερα.

Δίνονται έτσι οι πληροφορίες που κρίνονται απαραίτητες για την κατανόηση του αποσπάσματος ή ορισμένες που μπορούν να ανοίξουν νέες ερμηνευτικές προοπτικές. Στην προσπάθειά μας να αποφύγουμε τον κίνδυνο να μείνουμε στην περιφερειακή τροχιά της πραγματολογίας, περιορίσαμε τα σχόλια που στοχεύουν στην αρχαιογνωσία. Δίνουμε λοιπόν με οικονομικό τρόπο όσα πιστεύουμε ότι προσφέρουν μια εικόνα της ζωής της εποχής και συμβάλλουν στην άμεση και βιωματική προσέγγιση του έργου.

Υπάρχουν τέλος κάποια σχόλια ερμηνευτικού χαρακτήρα, που δεν κατευθύνουν σε συγκεκριμένες ερμηνείες ούτε επιβάλλουν δεδομένους άξονες προσέγγισης του κειμένου. Παρατίθενται απλώς, είτε γιατί θίγουν κάποια δευτερεύοντα θέματα, στα οποία δε θα επανέλθουμε, είτε γιατί έτσι δίνονται κάποια πρώτα ερεθίσματα, τα οποία θα αποτελέσουν αντικείμενο βαθύτερου προβληματισμού στη συνέχεια.

Όσες φορές παραθέτουμε την πρωτότυπη μορφή, επιδιώκουμε συνήθως να δείξουμε ότι το κείμενο που διαβάζουμε είναι απλώς μια μεταφραστική εκδοχή, που δεν είναι η μοναδική. Σε όλες τις περιπτώσεις γίνεται προσπάθεια να αναδειχθεί η πολλαπλότητα των ερμηνειών. Γι' αυτό πολλές φορές θα συναντήσουμε σχόλια του τύπου «σύμφωνα με ορισμένους μελετητές... σύμφωνα με άλλους...».

5. Στις δεξές σελίδες καλούμε ουσιαστικά τους μαθητές σε μια δεύτερη ανάγνωση του κειμένου. Προσπαθούμε δηλαδή να δώσουμε τις κατευθύνσεις για την επεξεργασία του κειμένου, με βάση τους στόχους που έχουμε θέσει και τις ερμηνευτικές παραμέτρους που απορρέουν από αυτούς. Πιο συγκεκριμένα:

α) Με το Ας γίνουμε θεατές διερευνούμε τη δραματική-θεατρική διάσταση του έργου, ώστε οι μαθητές να συνειδητοποιήσουν ότι το κείμενο αυτό είναι προορισμένο να παρασταθεί. Καλούμε δηλαδή τους μαθητές:

- να αναζητήσουν στο κείμενο τα στοιχεία εκείνα που συνθέτουν τη θεατρικότητά του, που του προσδίδουν θεατρικό χαρακτήρα·
- να φανταστούν την ολοκλήρωση του κειμένου στην παράστασή του ή να σχολιάσουν συγκεκριμένες πραγματώσεις του, όπως αυτές απεικονίζονται στο φωτογραφικό υλικό.

Με αυτό τον τρόπο οι μαθητές όχι μόνο διερευνούν τη θεατρικότητα του κειμένου, αλλά ασχολούνται και με την παράστασή του. Θα αναζητήσουν δηλαδή τα στοιχεία που καθιστούν το κείμενο θεατρικό έργο και θα κάνουν υποθέσεις για τη δράση των ηθοποιών, τις χειρονομίες και τις εκφράσεις τους, την εμφάνισή τους (μακιγιάζ ή προσωπίδα, ενδυμασία), τα παραγωγιστικά σημεία, τα ακουστικά «εφέ», το σκηνικό, τα σκηνικά αντικείμενα και το φωτισμό...

Δίνονται επίσης κάποιες πληροφορίες που επιτρέπουν στους μαθητές να συνειδητοποιήσουν την ιδιαιτερότητα και τις συμβάσεις του αρχαίου θεάτρου. Παράλληλα καλούνται να αναφερθούν και σε σύγχρονες παραστάσεις του έργου, επισμαίνοντας τις δυνατότητες που τα μέσα της εποχής μάς παρέχουν.

Το συνοδευτικό εικονογραφικό υλικό δεν υποστηρίζει απλώς την αφήγηση, αλλά βρίσκεται τις περισσότερες φορές σε διάλογο με αυτήν. Έτσι οι μαθητές καλούνται, για παράδειγμα, να σχολιάσουν με βάση το κείμενο τη σκηνοθετική ή τη σκη-

νογραφική εκδοχή που μια συγκεκριμένη παράσταση προτείνει, να κάνουν υποθέσεις για την όποια ερμηνεία υποστηρίζει τη συγκεκριμένη σκηνοθετική πρόταση, να συγκρίνουν παραστάσεις διαφορετικών εποχών... Έτσι συνειδητοποιούν με από τρόπο, μέσα δηλαδή από τις διάφορες εκδοχές, τη δυνατότητα ποικίλων ερμηνειών. Τροφοδοτείται επίσης η φαντασία τους και εκφράζουν ποικίλες ιδέες για την παράσταση του έργου και, τέλος, εμπλέκονται και στη διαχείριση της εικόνας, μια δεξιότητα που κρίνεται απαραίτητη σήμερα.

Ας σημειώσουμε πάντως ότι ο στόχος –με τις ερωτήσεις που υπάρχουν σε αυτή την κατηγορία– δεν είναι να τους εξειδικεύσουμε στη θεατρική ανάγνωση, αλλά κυρίως να βοηθήσουμε τους μαθητές να συνειδητοποιήσουν τη θεατρική διάσταση του κειμένου.

β) Με το Ας εμβαθύνουμε καλούμε τους μαθητές να πραγματευτούν θέματα που προκύπτουν από την ερμηνευτική προσέγγιση του έργου με βάση ποικίλες παραμέτρους. Έτσι σταδιακά, μέσα από μια κλιμάκωση, τους καλούμε:

- να διερευνήσουν τη σύσταση της ιστορίας του έργου και τον τρόπο με τον οποίο αυτή εκτυλίσσεται, ώστε να αναδειχθεί η «κατασκευή» της ιστορίας·
- να επισημάνουν και να αποτιμήσουν τη δράση των ηρώων (ήθος ηρώων, ρόλος τους στην εξέλιξη)·
- να διερευνήσουν την ποιητική τέχνη του Ευριπίδη (π.χ. απρόοπτα περιστατικά) και τον ευριπίδειο κόσμο (π.χ. θεολογία του Ευριπίδη), όπως αυτός αποτυπώνεται στο συγκεκριμένο έργο·
- να αναχθούν από τον κόσμο του έργου στο περιβάλλον (πολιτισμικό και ιστορικό), μέσα στο οποίο παράγεται το συγκεκριμένο έργο·
- να επισημάνουν την ιδιοσυστασία του γραμματειακού είδους (π.χ. κατά ποσόν και κατά ποιόν μέρη)·
- να αναζητήσουν ανάλογες καταστάσεις στην εποχή μας και, επεκτείνοντας τον προβληματισμό τους, να συνειδητοποιήσουν τη διαφορετική αποτίμηση χαρακτήρων, ενεργειών και αντιλήψεων, ανάλογα με το κοινωνικό και πνευματικό υπόβαθρο κάθε εποχής.

Οι κατευθύνσεις που δίνουν οι ερωτήσεις/παροτρύνσεις στο «ας εμβαθύνουμε» στρέφουν τους μαθητές στο κείμενο. Και αυτό, όχι μόνο για να αντιλήσουν στοιχεία, στα οποία θα βασίσουν τις απαντήσεις τους, αλλά και για να διερευνήσουν τη δομή του κειμένου, το ρόλο και τη λειτουργία των διαφόρων σημείων του. Η προσέγγισή μας δηλαδή είναι κατά βάση κειμενοκεντρική στο ευρύτερο πλαίσιο του δομομοίου.

Ιδιαίτερη εξίσου βαρύτητα δίνουμε και στον ίδιο το μαθητή ως αναγνώστη/θεατή. Συμμεριζόμενοι αρχές των αναγνωστικών θεωριών, τον θεωρήσαμε ως αναγνώστη που συμβάλλει στην παραγωγή του κειμένου. Η συστηματική καλλιέργεια της προσδοκίας, η συμπλήρωση αφηγηματικών κενών και οι διαφορετικές αναγνώσεις υπηρετούν αυτή την κατεύθυνση. Έτσι, οι αναφορές στο ιστορικό και πολιτισμικό πλαίσιο δε θέλουν να επιβάλουν μια ερμηνεία, αλλά περισσότερο επιδιώκουν να βοηθήσουν το μαθητή να αναπαραστήσει το περιβάλλον, μέσα στο οποίο κινήθηκε ο πρώτος αναγνώστης/θεατής.

Προσπαθήσαμε, τέλος, να αναδείξουμε τις ποικίλες φωνές που ακούγονται στο έργο: της Ελένης, του Μενέλαου, του Θεοκλύμενου, του Χορού και των δευτερευόντων προσώπων. Γι' αυτό καλούμε τους μαθητές να διερευνήσουν την ιδιαίτερη ταυτότητα κάθε φωνής και κυρίως να αναζητήσουν τη σκοπιμότητά της στο έργο. Κάθε φωνή έτσι αναδεικνύει το ήθος κάθε ήρωα και ταυτόχρονα υπηρετεί την «κατασκευή» του έργου.

Η διάταξη των στοιχείων στην ενότητα «ας εμβαθύνουμε» γίνεται με βάση τις παιδαγωγικές και διδακτικές αρχές που αναλύουμε παρακάτω.

γ) Τα παράλληλα κείμενα που παρατίθενται βρίσκονται σε διάλογο άλλοτε με το ίδιο το κείμενο και άλλοτε με τις ερμηνευτικές του προοπτικές, όπως αναπτύσσονται στην ίδια σελίδα («ας γίνουμε θεατές» – «ας εμβαθύνουμε»). Πρόκειται για:

- κείμενα της αρχαιοελληνικής γραμματείας, μέσα από τα οποία μπορούμε να διερευνήσουμε πώς πραγματεύονται το ίδιο θέμα ή μοτίβο κείμενα της ίδιας ή άλλης αρχαιοελληνικής περιόδου·
- κείμενα μεταγενέστερα, που αναφέρονται σε κάποιο θέμα του έργου ή αξιοποιούν κάποιο μοτίβο. Δημιουργούμε έτσι γέφυρες για την προσέγγιση του έργου, παρακολουθούμε την εξέλιξη ενός μοτίβου ή ακόμα προσεγγίζουμε και με μια σύγχρονη ματιά τα θέματα της τραγωδίας·
- δοκιμιακά κείμενα, που σπρίζουν κάποια ερμηνευτική εκδοχή, αναδεικνύουν μια συγκεκριμένη πτυχή του έργου ή υποδεικνύουν τρόπους ερμηνευτικής προσέγγισης·
- κείμενα που αναφέρονται στο ιστορικό και πολιτισμικό πλαίσιο και μας επιτρέπουν αφενός να κατανοήσουμε πλευρές του έργου και αφετέρου να συσχετίσουμε γνώσεις από ποικίλα γνωστικά πεδία (ιστορία – γεωγραφία – θρησκευτικά – λογοτεχνία – γλώσσα). Είναι και αυτός ένας τρόπος να αναδειχθεί η διακειμενικότητα και η διαθεματικότητα·

6. Στο τέλος κάθε κατά ποσόν μέρους προτείνονται ερωτήσεις, εργασίες, δραστηριότητες και θέματα για αποδελτίωση. Οι *ερωτήσεις* ορίζουν ένα ανοικτό αξιολογικό πλαίσιο, καθώς ελέγχουν σε κάποιο βαθμό τις γνώσεις των μαθητών, αλλά παράλληλα και τις μεταγνωστικές τους στρατηγικές και τις δημιουργικές τους ικανότητες. Τους καλούν δηλαδή να επισημάνουν συγκεκριμένα στοιχεία, αλλά και να εμπλακούν σε διαδικασίες που δείχνουν πώς μπορούν να αξιοποιήσουν τις γνώσεις τους σε νέα πεδία διερεύνησης ή στην παραγωγή κάποιου προσωπικού προϊόντος (δημιουργικό γράψιμο). Οι *δραστηριότητες* και οι *εργασίες* που προτείνονται εμπλέκουν τους μαθητές σε μικρά ή μεγαλύτερα σχέδια δράσης (projects), που τους οδηγούν σε νέες πιο απαιτητικές αλλά και δημιουργικές διαδικασίες. Κάποιες από αυτές τις εργασίες ζητούν από τους μαθητές να αντιλήθουν πληροφορίες και από άλλα μαθήματα, βοηθώντας τους να υπερβούν τον κατακερματισμό της σχολικής γνώσης (διαθεματικότητα). Η *αποδελτίωση*, τέλος, προτείνει στους μαθητές θέματα, για τα οποία συγκεντρώνουν σταδιακά στοιχεία και η συνεχής πραγμάτευσή τους τους βοηθά να διαμορφώσουν μια ολοκληρωμένη εικόνα για το έργο, την τέχνη, τον κόσμο του ποιητή και την εποχή του. Είναι σημαντικό να καταλάβουν οι μαθητές το νόημα αυτής της διαδικασίας, ότι δηλαδή συγκεντρώνουν υλικό, για να βασίζονται οι κρίσεις τους σε συγκεκριμένα στοιχεία και να μην είναι αυθαίρετες. Η πορεία για την αποδελτίωση βέβαια που προτείνεται είναι ενδεικτική. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να επιλέξει διαφορετικά θέματα, να προτείνει όλα τα θέματα στους μαθητές του από την αρχή, να αφιερώσει κάποια ώρα στη διαδικασία της αποδελτίωσης...
7. Στο τέλος του βιβλίου, εν είδει παραρτήματος, υπάρχουν δύο λεξικά:
- Στο Λεξικό Προσώπων της Μυθολογίας** οι μαθητές θα βρουν περισσότερες πληροφορίες για τα μυθικά πρόσωπα που αναφέρονται στην τραγωδία. Συνήθως, όταν συναντάμε τα πρόσωπα αυτά, δίνουμε στα σχόλια μια πρώτη πληροφορία, ώστε να μπορέσουν οι μαθητές να κατανοήσουν το κείμενο. Περισσότερες όμως πληροφορίες μπορούν να βρουν στο Λεξικό, και μάλιστα να δουν κατά πόσο ο Ευριπίδης τροποποιεί στο έργο αυτό στοιχεία της μυθικής παράδοσης. Φυσικά τα λήμματα είναι σύντομα, μπορούν όμως να αποτελέσουν για τους μαθητές που ενδιαφέρονται έναυσμα για περαιτέρω έρευνα σε άλλα μυθολογικά λεξικά.
 - Στο Λεξικό Όρων της Αρχαίας Ελληνικής Τραγωδίας** δίνονται σύντομοι ορισμοί για όρους που έχουν σχέση με το αρχαίο θέατρο και αναφέρονται στο βιβλίο. Κάποιοι βέβαια από τους όρους αυτούς εξηγούνται στο βιβλίο *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας*, κρίθηκε όμως σκόπιμο να παρουσιαστούν κι εδώ, για να μην αναγκάζεται ο μαθητής να ανατρέχει κάθε φορά σε άλλο βιβλίο. Τα λήμματα γίνεται προσπάθεια να επεξηγούνται με παραδείγματα μέσα από το συγκεκριμένο έργο.

II. Παιδαγωγικές και διδακτικές αρχές

Θεωρούμε ότι στόχος ενός σχολικού βιβλίου δεν μπορεί να είναι η απλή παράθεση γνώσεων και ερμηνειών αλλά η οργάνωσή τους με τέτοιο τρόπο, ώστε οι μαθητές να εμπλακούν στη μαθησιακή διαδικασία με ενεργητικό τρόπο. Όταν μάλιστα το σχολικό αυτό βιβλίο αναφέρεται στην προσέγγιση ενός λογοτεχνικού έργου, όπου στόχος δεν είναι τόσο οι συγκεκριμένες γνώσεις όσο η κατανόηση και η κατάκτηση μεταεμπνευστικών δεξιοτήτων, η προσωπική εμπλοκή των μαθητών στη διαδικασία αποτελεί προτεραιότητα.

Γι' αυτόν το λόγο η διδακτική οργάνωση του συγκεκριμένου σχολικού βιβλίου βασίστηκε κατά κύριο λόγο στα παρακάτω παιδαγωγικά κριτήρια: την αναγνωσιμότητά του και την ελκυστικότητά του για το μαθητή.

Η αναγνωσιμότητα επιτυγχάνεται:

- με την αναπλαισίωση του επιστημονικού λόγου και των ποικίλων ερμηνευτικών πορισμάτων που παραθέτουμε στο βιβλίο·
- με τη σταδιακή διερεύνηση σύνθετων και απαιτητικών όρων ή εννοιών άγνωστων στους μαθητές·
- με τη διάταξη των στοιχείων από το συγκεκριμένο στο αφηρημένο και σύνθετο, από το γνωστό στο άγνωστο, από την επισημάνση στον προβληματισμό·
- με τη συνολική και όχι κατά στίχο προσέγγιση των σκηνών·
- με την όλη οργάνωση του υλικού, την τυπογραφική εμφάνιση και το εικονογραφικό υλικό.

Η ελκυστικότητα επιδιώκεται:

- με τη βιωματική προσέγγιση, που εμπλέκει τους μαθητές με άμεσο τρόπο στη διαδικασία·
- με τις ανοικτές ερωτήσεις, που τους δίνουν ένα σημαίνοντα ρόλο στη διαδικασία, αφού τους καλούν να πάρουν προσωπική θέση·
- με την επιλογή θεμάτων που να ανταποκρίνονται στις εφηβικές αναζητήσεις (αίσθημα δικαίου, επίμονη αναζήτηση σταθερών σημείων προσανατολισμού της συμπεριφοράς και προσδιορισμού της κοινωνικής τους θέσης...)
- με την αναζήτηση αναλογιών στη σύγχρονη ζωή.

Η έμφαση βέβαια που δίνουμε στα συγκεκριμένα κριτήρια δε σημαίνει ότι υποβαθμίζουμε τη γνωστική υποδομή. Δεν τη θεωρούμε όμως τον τελικό στόχο ούτε της δίνουμε ακαδημαϊκό προσανατολισμό. Οι γνώσεις παρατίθενται σταδιακά, ώστε να μπορούν οι μαθητές να παρακολουθήσουν την προσέγγιση. Τα βήματα οργανώνονται με τέτοιο τρόπο, ώστε το προηγούμενο να ενσωματώ-

νεται στο επόμενο, που είναι απαιτητικότερο. Εισάγουμε, για παράδειγμα, μια έννοια και ζητάμε απλή επισήμανσή της από τους μαθητές και, σε μια πρώτη φάση, τη βιωματική πρόσληψή της. Η απλή αυτή επισήμανση γίνεται σε επόμενες ενότιπες διερεύνηση της έννοιας ή του συγκεκριμένου στοιχείου, και σε άλλες ενότιπες εμπέδωση και εφαρμογή. Έτσι οι μαθητές μπορούν να εξοικειωθούν με τη διαδικασία, σύμφωνα με την οποία επισημάνουν στοιχεία στην ατομική και συγκεκριμένη περίπτωση και μπορούν στη συνέχεια να γενικεύσουν. Μέσα από την αξιοποίηση αυτών των γνώσεων εξοικειώνονται με την ειδική ορολογία και αρχίζουν σταδιακά να αναγνωρίζουν πεδία μελέτης της τραγωδίας.

Ένας εξίσου σημαντικός παιδαγωγικός προσανατολισμός της διδακτικής οργάνωσης του βιβλίου είναι η άμεση συνομιλία των μαθητών με το κείμενο, με στόχο την ενίσχυση της υποκειμενικότητάς τους. Οι μαθητές διατυπώνουν τις απόψεις τους, με την προϋπόθεση ότι επεξεργάζονται στοιχεία με συστηματικό τρόπο, και καταθέτουν τις δικές τους εμπειρίες σχετικά με τα θέματα που τίθενται. Έτσι μπορεί να αποκτήσει σημασία η δική τους προσφορά στη διαδικασία: να καταξιώθει η προσωπική τους εμπειρία και το δικό τους πολιτισμικό πλαίσιο: να αναπτυχθούν η κατανόηση και ο σεβασμός στη διαφορετική άποψη. Γι' αυτό η αναφορά στο παρόν του μαθητή ή και το συλλογικό παρόν αποτελεί το τέλος της διαδικασίας. Το κείμενο ή το θέμα που πραγματευόμαστε δεν αποτελεί αφορμή για αξιολογικές συγκρίσεις αλλά για αναφορά σε σύγχρονα δεδομένα.

Φροντίσαμε, τέλος, να αξιοποιήσουμε τις γενικές μορφωτικές εμπειρίες των μαθητών, οπότε λάβαμε υπόψη μας τις δυνατότητες συνεργασίας με τα άλλα μαθήματα. Γι' αυτό με αφορμή κάποια θέματα επιχειρήσαμε διασυνδέσεις με άλλα μαθήματα. Έτσι, αφενός επιδιώκουμε την πληρέστερη και σφαιρικότερη μελέτη του θέματος και αφετέρου περιορίζουμε τον κατακερματισμό της γνώσης, που είναι απόρροια των διακριτών μαθημάτων. Η διαθεματική άλλωστε αυτή προοπτική εξασφαλίζει και την εναισιοποίηση της σχολικής γνώσης.

Η όλη διδακτική οργάνωση προκρίνει τη διερευνητική μάθηση. Στόχος τελικός είναι η μετάβαση από την καθοδήγηση στην αυτόνομη δράση των μαθητών. Το βιβλίο δηλαδή σταδιακά δίνει τα ερεθίσματα που θα βοηθήσουν το μαθητή να νοηματοδοτήσει και με έναν προσωπικό τρόπο το κείμενο. Γι' αυτό τον κατευθύνει σε διερευνητικές διαδικασίες, αλλά ταυτόχρονα του προτείνει και ποικίλες και, κάποιες φορές, εναλλακτικές νοηματοδοτήσεις, που θα του επιτρέψουν να αναπτύξει αναγνωστικές δεξιότητες.

III. Παρουσίαση του βιβλίου του καθηγητή

Το βιβλίο του καθηγητή στοχεύει:

- να παρουσιάσει την οργάνωση του βιβλίου του μαθητή·
- να προτείνει ενδεικτικούς τρόπους διδακτικής αξιοποίησης του υλικού που περιέχεται σε αυτό·
- να προσφέρει υποστηρικτικό ερμηνευτικό υλικό στο διδάσκοντα.

Παρουσιάζονται δηλαδή οι άζονες, πάνω στους οποίους βασίστηκε η συγγραφή του βιβλίου του μαθητή, και παράλληλα προβάλλεται η λογική, με βάση την οποία οργανώθηκε το υλικό του βιβλίου με στόχο την ερμηνευτική προσέγγιση του έργου και την κατάκτηση ερμηνευτικών στρατηγικών και αναγνωστικών δεξιοτήτων. Η παρουσίαση αυτή δεν οργανώνεται με βάση τις διδακτικές ενότιπες, αλλά τα «κατά ποσόν μέρη» (μόνο το Β' Επεισόδιο λόγω της έκτασής του παρουσιάζεται σε δύο μέρη). Και αυτό, γιατί θεωρούμε ότι κάθε κατά ποσόν μέρος αποτελεί μια ολόπια, την οποία ο εκπαιδευτικός μπορεί να επιμερίσει με διάφορους τρόπους και με ποικίλα κριτήρια. Θα επιλέξει ίσως να αξιοποιήσει με διαφορετικό κάθε φορά τρόπο τα στοιχεία που θεωρεί ότι πρέπει να διερευνηθούν ή ίσως ακόμα και αυτά που θα προκύψουν κατά τη διαδικασία/προσέγγιση του κειμένου στην τάξη.

Το βιβλίο του καθηγητή αποτελείται από τρία μέρη:

Α' Μέρος

Το **πρωτότυπο κείμενο**. Στις πρώτες σελίδες του βιβλίου του καθηγητή παρατίθεται το πρωτότυπο κείμενο, στο οποίο μπορεί να ανατρέξει ο εκπαιδευτικός. Εκεί θα αναζητήσει, για παράδειγμα, στοιχεία μορφής που έχουν χαθεί, ή κάποιους από τους θεατρικούς (σκηνοθετικούς ή σκηνογραφικούς) δείκτες που είναι εγγεγραμμένοι στο πρωτότυπο κείμενο αλλά όχι και στη μεταφρασμένη εκδοχή του· θα σχηματίσει προσωπική γνώμη για τη μετάφραση που χρησιμοποιείται· θα ελέγξει κάποια αμφιλεγόμενα χωρία ή, τέλος, θα αποφασίσει να αξιοποιήσει και άλλες μεταφραστικές εκδοχές, στην προσπάθειά του να αναδείξει κάποια στοιχεία που πιστεύει ότι δεν προβάλλονται στη μετάφραση που υπάρχει στο σχολικό βιβλίο.

Β' Μέρος

Το Β' Μέρος παρουσιάζει τη διδακτική οργάνωση του κάθε κατά ποσόν μέρους και δίνει το απαραίτητο υποστηρικτικό υλικό. Η παρουσίαση αυτή γίνεται με τον εξής τρόπο:

- **Διδακτικοί στόχοι:** Είναι οι στόχοι προς τους οποίους μπορεί να μας κατευθύνει το υλικό που υπάρχει στο βιβλίο του μαθητή και

οι οποίοι αναφέρονται σε παραμέτρους της ερμηνευτικής προσέγγισης: το συγκεκριμένο έργο (περιεχόμενο – μορφή – κατασκευή /πλοκή), το ευριπίδειο έργο/ο ευριπίδειος κόσμος (ευριπίδεια τεχνική, ιδεολογία-θεολογία και ανθρωπολογία του ευριπίδειου έργου/κόσμου), ο αρχαίος κόσμος στη συγκεκριμένη πολιτισμική φάση. Τα ρήματα που χρησιμοποιούνται στους στόχους δηλώνουν τον προσανατολισμό της διδακτικής διαδικασίας. Δεν επιδιώκουμε δηλαδή οι μαθητές να αποκτήσουν μόνο κάποιες συγκεκριμένες γνώσεις, αλλά τους κατευθύνουμε και σε πιο απαιτητικές διαδικασίες, όπως η διερεύνηση, η κατανόηση, η αποτίμηση και η αξιολόγηση: διαδικασίες που δεν έχουν πάντα συγκεκριμένη κατάληξη ούτε ανικνεύουν τη μία και μοναδική απάντηση. Η χρήση του πρώτου πληθυντικού υποδηλώνει ότι κατά την ερμηνευτική προσέγγιση διδασκων και μαθητής εμπλέκονται σε μια κοινή διερευνητική πορεία. Στόχος τους είναι να φτάσουν σε πορίσματα, που –εφόσον αναφερόμαστε σε κατανόηση, ερμηνεία και αποτίμηση– δεν μπορεί να είναι προκαθορισμένα.

- **Διδακτικές επισημάνσεις:** Προτείνουν τρόπους διδακτικής οργάνωσης του υλικού, για να επιτευχθούν οι στόχοι που έχουμε θέσει. Επιπλέον, παρουσιάζουν και τη φιλοσοφία της διδακτικής οργάνωσης, τα βήματα δηλαδή με τα οποία εμπλέκουμε το μαθητή στην προσέγγιση του έργου, στους διάφορους ερμηνευτικούς άξονες. Πώς, για παράδειγμα, τίθενται στο συγκεκριμένο σημείο θέματα μορφής (π.χ. η σιχομυθία) και με ποια λογική επανερχόμαστε σε ένα στοιχείο που ήδη έχουμε αναφέρει. Ποιο δηλαδή είναι το επιπλέον στοιχείο που ζητάμε. Ή ποια θέματα μπορούμε να αξιοποιήσουμε κατά την προσέγγιση, ώστε να επιτύχουμε κάποιο στόχο. Ο εκπαιδευτικός δε θα βρει –παρά μόνο διαγραμματικά, στις διδακτικές επισημάνσεις– έτοιμες απαντήσεις στα ερωτήματα, που άμεσα ή έμμεσα τίθενται στο βιβλίο του μαθητή. Τις απαντήσεις αυτές μπορεί να τις αναζητήσει στα **ερμηνευτικά παραθέματα**, που συνοδεύουν κάθε διδακτική επισημάνση. Πρόκειται για αποσπάσματα από ερμηνευτικά δοκίμια, τα οποία ουσιαστικά αποτελούν το βοηθητικό υλικό, που προκύπτει από τη βιβλιογραφική μελέτη.
- **Διαγράμματα:** Στόχος των διαγραμμάτων είναι να παραστήσουν με εποπτικό τρόπο τα θέματα που τίγονται στις διδακτικές επισημάνσεις και να προτείνουν ενδεικτικούς τρόπους αξιοποίησής τους.
- **Συμπληρωματικά σχόλια:** Πρόκειται για σχόλια που δεν υπάρχουν στο βιβλίο του μαθητή, είτε γιατί κρίνονται ιδιαίτερα δύσκολα για τους μαθητές, είτε γιατί τίγουν περιφερειακά θέματα. Θεωρούνται ωστόσο χρήσιμα για τον εκπαιδευτικό, γιατί του παρέχουν το φιλολογικό σχολιασμό έγκριτων εκδόσεων. Κάποια επίσης από αυτά παρουσιάζουν παραμέτρους που θα μπορούσε να αξιοποιήσει ο εκπαιδευτικός κατά την προσέγγιση, για να φωτίσει και άλλες πλευρές του κειμένου.
- **Ερωτήσεις:** Παρατίθενται ερωτήσεις, που μπορεί να τις αξιοποιήσει ο εκπαιδευτικός είτε συμπληρωματικά με αυτές που υπάρχουν στο βιβλίο του μαθητή, είτε εναλλακτικά, για να επεκτείνει τον προβληματισμό και σε άλλα θέματα.

Γ' Μέρος

Στο Γ' Μέρος δίνεται έντυπη και ηλεκτρονική βιβλιογραφία. Στόχος αυτής της βιβλιογραφίας είναι να μπορεί ο εκπαιδευτικός:

- να ανατρέξει στα βιβλία που στήριξαν βιβλιογραφικά τη συγγραφή του βιβλίου του μαθητή
- να μελετήσει περαιτέρω κάποια θέματα, για τα οποία θεωρεί ότι του χρειάζεται μια πιο επαρκής γνωστική υποδομή
- να διερευνήσει τις ποικίλες ερμηνευτικές προσεγγίσεις που έχουν προταθεί και να συνειδητοποιήσει με αυτό τον τρόπο την ποιότητα των ερμηνειών.

IV. Ορισμένες σύντομες επισημάνσεις

- Ας επισημανθεί, τέλος, ότι ο εκπαιδευτικός δεν είναι υποχρεωμένος να ακολουθήσει τις διδακτικές και ερμηνευτικές κατευθύνσεις με τη σειρά που δίνονται στη δεξιά σελίδα. Ας έχει υπόψη του βέβαια ότι το βιβλίο ακολουθεί γενικά το σχήμα «Προσδοκία – Μελέτη – Προέκταση». Αυτό όμως δε σημαίνει ότι η συγκεκριμένη διδακτική πορεία είναι η μοναδική. Η ποιότητα άλλωστε αποτελεί ποιότητα της διδασκαλίας, που μπορεί όχι μόνο να κινητοποιήσει το ενδιαφέρον των μαθητών, αλλά και να επιτρέψει σε περισσότερους μαθητές να παρέμβουν στη διαδικασία.
- Είναι σαφές ότι δεν είναι εφικτό να πραγματοποιούμε σε μια διδακτική ώρα όλα τα θέματα που τίγονται. Γι' αυτό άλλωστε πολλά απ' αυτά, τα πιο κεντρικά, επανέρχονται σε επόμενες ενότητες.
- Πολλές από τις ερωτήσεις της δεξιάς σελίδας δεν είναι κλειστές, εφόσον δεν επιδέχονται μία συγκεκριμένη απάντηση. Τίθεται για να ορίσουν ερμηνευτικές παραμέτρους, να δώσουν εναύσματα, να δημιουργήσουν ένα πεδίο συζητήσεων.